

“TALABA TALABAGA USTOZ” LOYIHASINING NAZARIY-METODIK ASOSLARI**No‘monjonova Dinoraxon Suxrob qizi****Chirchiq davlat pedagogika universiteti****Pedagogika fakulteti****Pedagogika va psixologiya mutaxassisligi magistranti****dinoranumonjonova@gmail.com****<https://doi.org/10.5281/zenodo.15266275>**

Annotatsiya: Ushbu maqolada “Talaba talabaga ustoz” loyihasining zamonaviy ta’lim tizimidagi o’rni, uning nazariy-metodik asoslari, amaliyotga tatbiq etish imkoniyatlari va O‘zbekiston oliy ta’lim muassasalarida qo‘llanilishi haqida fikr yuritiladi. Shuningdek, mentorlik modeli, hamkorlikda o‘qitish texnologiyalari va ularning psixologik-pedagogik asoslari tahlil qilinadi.

Kalit so‘zlar: mentorlik, ustoz-shogird tizimi, hamkorlikda o‘qitish, talaba subyektligi, ta’lim klasteri.

Kirish

Bugungi globallashuv, raqamli transformatsiya va innovatsion texnologiyalar kirib kelayotgan davrda ta’lim tizimining har bir bo‘g‘inida sifat va samaradorlikka qaratilgan yangicha yondashuvlar joriy etilmoqda. Xususan, yuqori malakali mutaxassis tayyorlash, akademik muhitda talaba shaxsini mustaqil fikrlaydigan, yetakchilik salohiyatiga ega subyekt sifatida shakllantirish zarurati ortib bormoqda. Ushbu jarayonda an’anaviy “ustoz-shogird” modeli asosida modernlashtirilgan “Talaba talabaga ustoz” loyihasi o‘ziga xos metodik, psixologik va madaniy kompetensiyalarni shakllantirishda dolzarb amaliyotlardan biriga aylanmoqda.

Ta’limdagi bu kabi yangiliklar O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2022-yil 28-yanvardagi “2022–2026 yillarga mo‘ljallangan Yangi O‘zbekistonning taraqqiyot strategiyasi” hamda 2023-yil 20-fevraldagi PQ–81-sonli qarorida belgilangan yoshlar ta’lim-tarbiyasini takomillashtirish, innovatsion ta’lim loyihalarini qo‘llab-quvvatlash bo‘yicha davlat siyosatining ustuvor yo‘nalishlari bilan uzviy bog‘liqdir. Mazkur loyihaning asosiy mohiyati – talaba subyektligini kuchaytirish, hamkorlikda o‘rganish orqali bilimning sifatli singdirilishini ta’minlash, ijtimoiy moslashuv va shaxsiy rivojlanishni qo‘llab-quvvatlashdan iborat.

Nazariy jihatdan, “Talaba talabaga ustoz” modeli konstruktivizm nazariyasi (Vygotskiy, Piaget), sotsial o‘rganish nazariyasi (Bandura), hamda reflektiv pedagogika yondashuvlari (Dewey) bilan uzviy bog‘liq bo‘lib, bu yondashuvlar shaxslararo o‘zaro ta’sir, tajriba almashinuvi va bilish motivatsiyasini o‘stirish orqali o‘quv faoliyatining samaradorligini oshiradi. Shuningdek, mentorlik faoliyatining ilmiy-psixologik asoslarini chuqur o‘rgangan olimlar – Yo. To‘raqulov (2019), M. Mamajonova (2020), A. Jo‘raev (2021), va I. Axmedov (2021) tomonidan olib borilgan tadqiqotlar natijalarida ushbu yondashuvning o‘quvchilar ijtimoiy-madaniy moslashuvi, kasbiy shakllanishi va psixologik barqarorligi uchun asosiy omil bo‘lib xizmat qilishi ta’kidlangan.

Amaliy tajriba shuni ko‘rsatadiki, ushbu loyiha doirasida tashkil etilgan mentorlik munosabatlari orqali bilim, malaka va tajriba ko‘chishi nafaqat “menti” sifatida ishtirok etayotgan talaba, balki “mentor” rolidagi talabada ham ko‘nikma va salohiyat rivojiga olib kelmoqda. Bu holat "o‘zaro o‘rgatish va o‘rganish" (peer tutoring) texnologiyalarining

amaliyotdagi samarali natijasi sifatida pedagogik psixologiyada alohida e'tirof etilmoqda (Slavin, 2014; Topping & Ehly, 2001).

Shuningdek, "Talaba talabaga ustoz" loyihasining metodik asoslari milliy ta'lim tizimining tarixiy ildizlari – Abu Nasr Forobiy, Ahmad Farg'oniy, Beruniy va Ibn Sino tomonidan ilgari surilgan "shogird tajriba orqali yetuklikka erishadi" tamoyillari bilan ham uyg'unlashgan holda, zamonaviy integrativ yondashuvlar orqali boyitilmoqda.

Bularning barchasi, "Talaba talabaga ustoz" loyihasini ilmiy-nazariy va metodik asosda chuqur o'rganish, uning psixologik-pedagogik imkoniyatlarini tizimli tahlil qilish, oliy ta'lim amaliyotiga moslashtirish dolzarb ilmiy muammo sifatida qaralishiga asos yaratadi.

Psixologik nuqtai nazardan, M. Mamajonova (2020) tomonidan olib borilgan tadqiqotlarda tengdoshlar o'rtasidagi o'zaro ta'sir shaxslararo rivojlanishga xizmat qilishi, ijtimoiy moslashuv darajasini oshirishi ilmiy asoslangan.

Metodik asoslar

Mazkur loyihani samarali amalga oshirish uchun quyidagi metodik yondashuvlar tavsiya etiladi:

Hamkorlikda o'qitish modeli

Bu modelda talaba o'z bilim va ko'nikmalarini boshqa talabaga tushuntiradi, shu orqali bilimlar chuqurlashadi. T. Normurodova (2022)ga ko'ra, bu yondashuv akademik muvaffaqiyatni oshiradi va o'quvchilarning o'z-o'zini baholash darajasini ko'taradi.

Kasbiy orientatsiyalangan ustozlik

"Ustozlik faoliyati"ni ta'lim sohasida yo'naltirilgan murabbiylik deb qaralsa, talaba o'z sohasida malakali ustoz rolida chiqadi. Bu esa I. Axmedov (2021) ta'riflagan "subyekt-subyektli ta'lim modeli"ga to'liq mos keladi.

Reflektiv tahlil va fikr almashinuvi

Har bir mentorlik jarayoni so'ngida o'zaro fikr almashinuv, yozma refleksiya topshiriqlari, portfoliolar orqali mustahkamlab boriladi. Bu metod B. G'ulomov (2020) tomonidan tavsiya qilingan "Kreativ o'qitish usullari" qatoriga kiradi.

Xulosa

Zamonaviy ta'lim tizimi globallashtirish, raqamli transformatsiya va ijtimoiy madaniy murakkabliklar sharoitida shaxsni har tomonlama rivojlantirishga xizmat qiluvchi inklyuziv, interaktiv va ko'p komponentli yondashuvlarni talab qilmoqda. Shu nuqtayi nazardan olib qaralganda, "Talaba talabaga ustoz" loyihasi pedagogik faoliyatning innovatsion modeli sifatida nafaqat an'anaviy ta'lim shakllarining zamonaviy interpretatsiyasi, balki bilimni ijtimoiy almashish, kooperativ o'rganish va shaxslararo ta'sir doirasida chuqurlashtirishning yangi paradigmalarni taklif etadi.

Loyiha asosida yotgan ilmiy-metodik yondashuvlar – konstruktivizm (Piaget, Vygotsky), reflektiv pedagogika (Dewey), sotsial o'rganish (Bandura), hamda peer-to-peer mentoring konsepsiyalari orqali talaba subyektligining o'sishini, shaxsiy salohiyat va akademik o'ziga ishonchning mustahkamlanishini rag'batlantiradi. Xususan, Vygotskiyning "yaqin rivojlanish zonasi" nazariyasi asosida talabaning o'z tengdoshlari bilan muloqoti jarayonida bilimning mustahkamlanishi, mustaqil fikrlash va refleksiya ko'nikmalarining rivojlanishi aniqlangan (Chaiklin, 2003).

Shuningdek, "Talaba talabaga ustoz" loyihasi orqali amalga oshirilayotgan mentorlik modeli, o'z-o'zini boshqarish, maqsad qo'yish, vaqtni samarali taqsimlash, muammoli

vaziyatlarni mustaqil hal qilish kabi **soft skills** elementlarini shakllantirishda yuqori samaradorlik ko'rsatmoqda (Topping & Ehly, 2001). Bu esa ta'limning shaxsga yo'naltirilganligini kuchaytiradi va talabaning ichki motivatsiyasini oshiradi (Deci & Ryan, 1985).

Milliy kontekstdan kelib chiqilsa, loyiha o'zining madaniy-axloqiy asoslarini qadimiy ustoz-shogird an'analariga tayanadi. Abu Nasr Forobiy, Beruniy va Ibn Sino ta'lim konsepsiyalarida ustozning shogirdni o'stirishdagi ijtimoiy va ruhiy ta'siri alohida ta'kidlangan. Shuningdek, zamonaviy O'zbekiston ta'lim siyosatida – "Yangi O'zbekistonning taraqqiyot strategiyasi" (2022–2026) hamda "Ta'lim sifatini oshirish va raqobatbardosh kadrlar tayyorlash" yo'nalishlarida ushbu loyihalarning zaruriyati va samaradorligiga alohida urg'u berilgan.

Tadqiqotlar asosida xulosa qilish mumkinki, "Talaba talabaga ustoz" loyihasi:

- Talabalar o'rtasida samarali kommunikatsiya va ijtimoiy moslashuvni kuchaytiradi;
- Ko'nikmalarni faqat nazariy bilim emas, balki tajriba orqali mustahkamlashga zamin yaratadi;
- Shaxsiy o'sish, kasbiy shakllanish va ijtimoiy faollikni rag'batlantiradi;
- O'quv jarayonining demokratik, interaktiv va barqarorligiga xizmat qiladi.

Talaba talabaga ustoz loyihasining amaliy tatbiqi, nazariy asoslari va metodik yechimlari pedagogik tizimni yangilashda muhim o'rin tutadi. Bu esa ta'limni insonparvarlashtirish, talaba shaxsini to'laqonli rivojlantirish va bilim almashishning ko'p tomonlama, madaniyatlararo hamkorlik asosida shakllanishiga xizmat qiladi.

References:

Используемая литература:

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. To'raqulov, Y. (2019). *Oliy ta'limda innovatsion pedagogik yondashuvlar*. Toshkent: O'zMU nashriyoti.
2. Jo'raev, A. (2021). *Mentorlik faoliyatining psixologik asoslari*. Pedagogika ilmiy jurnali, 2(4), 58–63.
3. Mamajonova, M. (2020). *Yoshlarning psixologik moslashuvi va tengdoshlar bilan o'zaro ta'siri*. Psixologiya va hayot, 1(1), 40–45.
4. Abdurasulov J. 2024. HARBIY PEDAGOGIKANING BOSHQA FANLAR BILAN ALOQASI. *Молодые ученые*. 2, 6 (фев. 2024), 48–52.